

نقش مشارکتهای مردمی در توسعه روستایی: با تاکید بر مشارکت سنتی و جدید مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی

سید اسکندر صیدائی، استادیار گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان*

امین دهقانی، دانشجوی کارشناسی ارشد

چکیده

امروزه مشارکت روستائیان در امور روستایی و با دید تخصصی تر در توسعه روستایی، از ضروریات برنامه ریزی در محیط های روستایی به شمار می رود. در این میان با مرور تاریخ مشارکتهای روستائیان در امور روستاها با دو الگو یا روند روبه رو می شویم. اولین الگو، الگوی مشارکت سنتی روستائیان در قالب مقررات عرفی و به صورت نانوشته بوده است که بیش از همه با انگیزه های اقتصادی - اجتماعی صورت می گرفته است. دومین الگو، الگوی مشارکت جدید در قالب قوانین و مقرراتی است که به همکاری مردم شکل قانونی و اداری می بخشید.

این مقاله به این سوال می پردازد که آیا تفاوتی در میزان مشارکت روستائیان در گذشته و حال حاضر وجود دارد یا نه؟ نگارندگان در این جستار بدنبال ارزیابی میزان مشارکت مردمی در گذشته و حال حاضر و بررسی موفقیت الگوی مشارکت سنتی و جدید و یا ترکیبی از هر دو می باشند، که بدین منظور برای آنکه بتوان یک تقسیم بندی مناسب زمانی بین این دو الگو برقرار کرد تشکیل شوراهای اسلامی را ملاک قرار داده و این دو الگو را با هم مقایسه می کنیم. داده های تحقیق مبتنی بر استفاده از اطلاعات پرسشنامه ای و برداشت های میدانی از ۳۸۰ خانوار و ۳۰ روستای نمونه در بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی است که با استفاده از آمار استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آزمون فرضیات نشان می دهد؛ رابطه معنی دار آماری در سطح احتمال ۹۵/ درصد بین مشارکت سنتی و جدید روستائیان بخش مرکزی شهرستان ممسنی وجود ندارد ولی این تفاوت در مصادیق مشارکت سنتی و جدید چشمگیر است.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، مشارکت سنتی، مشارکت جدید، توسعه روستایی

مقدمه

در سالهای اخیر با مشخص شدن اقتصاد، انسان و محیط زیست به عنوان سه رکن اساسی در توسعه، همه صاحب نظران در امر توسعه و بویژه توسعه روستایی بر مشارکت مردمی روستاییان در طرحهای توسعه روستایی بیش از گذشته پافشاری می کنند. این افراد توسعه روستایی را بدون مشارکت روستائیان دشوار و غیر ممکن می دانند و معتقدند که هرگونه تغییر و یا تحولی در روستا باید از روستاها آغاز شود و همه مردم فعالانه در اجرای آن مشارکت داشته باشند. سخن از مشارکت روستائیان در طرحها و نظریه های توسعه روستایی سخنی است که قدمت زیادی ندارد و نقطه آغازین آنرا می توان دهه ۱۹۷۰ دانست. با این وجود باید بپذیریم که مفهوم مشارکت مفهومی دیرینه و همراه روستائیان بوده و از دیر باز با زندگی روستائیان پیوند داشته است. نمونه هایی از این نوع مشارکت را می توان در شکل هایی که روستائیان به منظور به جریان انداختن امور اقتصادی، خدماتی، و اجتماعی - فرهنگی خود داشته اند، مشاهده نمود. مشارکت روستائیان در جشن ها، عزاداریها، ساخت، تعمیر و نگهداری مساجد، حسینیه ها، حمام ها و غیره نمودی از این نوع مشارکت به شمار می رود.

با توجه به مطالب ارائه شده، این پژوهش بدنبال ارزیابی میزان مشارکت مردمی در گذشته و حال حاضر و بررسی موفقیت الگوی مشارکت سنتی و جدید و یا ترکیبی از هر دو است، که بدین منظور برای آنکه بتوان تقسیم بندی مناسب زمانی بین این دو الگو برقرار کرد، تشکیل شوراهای اسلامی را ملاک قرار داده و این دو الگو را با هم مقایسه می کنیم.

با توجه به مطالبی که در بالا ذکر شد و و پی بردن به اهمیت مشارکت های سنتی و جدید در توسعه روستایی، در این تحقیق برآنیم تا فرضیات زیر را مورد بررسی قرار دهیم:

- بین میزان مشارکت مردمی در اداره امور روستایی (توسعه روستایی) بخش مرکزی شهرستان ممسنی، در حالت سنتی و جدید تفاوت وجود دارد.

- بین مصادیق مشارکت سنتی و جدید در منطقه مورد مطالعه تفاوت وجود دارد.

مشارکت (Participation)

مشارکت شامل مهیا کردن منابع مردمی محلی و حمایت از داده های درونی در داخل برنامه هایی برای ایجاد کارائی و تاثیرات موثر است (Low, 1999: 12). مشارکت به معنی درگیر شدن بسیار نزدیک مردم در فراگردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موثر بر زندگی آنان است که از شروط آن، وجود تمایل به تقسیم قدرت و تصمیم گیری از جانب نظام سیاسی و حکومت می باشد (یاور، ۱۳۸۰: ۱۰)

مشارکت در نواحی روستایی به مفهوم ساماندهی رابطه متقابل انسان روستایی با محیط جغرافیایی با بهره وری بهینه در سطوح مختلف تولید کشاورزی می باشد. این مهم در گذشته از طریق نظامهای همکاری گروهی در زمینه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و تولید کشاورزی انجام گرفته است. امروزه نیز برای دستیابی به یک فرایند توسعه درون زا، متکی به خود و پایدار روستایی، بازنگری به سازماندهی همکاری در نواحی روستایی، که ریشه در فرهنگ جغرافیایی این سرزمین دارند اجتناب ناپذیر است.

و تبدیلهشان به مکانهای زیست پذیر و متناسب با رشد و ترقی بود. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۱۲۱) عید... خان در نظریه خود بر مشارکت همه جانبه روستایی تاکید دارد. به نظر وی در الگوی توسعه روستایی دادن اعتماد به نفس به روستائیان در جهت توسعه مشارکتی. از اهمیت بنیانی برخوردار است. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۱۲۳) و نیز در نظریه مشارکتی خود به سازماندهی کشاورزان در انجمنهای محلی دهقانی که مورد قبول مردم باشد و درک و بینش برنامه ریزان از نظام ارزشی و روش زندگی مردم جهت ایجاد یک تشکیلات متناسب با همیاری افراد بومی تاکید دارد. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۴: ۱۲۴)

در نظریه کنش موجه که از دیدگاه رفتاری و روانشناختی به مشارکت نگاه می کند مشارکت را می توان نوعی کنش اجتماعی قلمداد کرد و آن را به منزله رفتار انسانی دانست که همه افرادی که در توسعه مشارکت می کنند از چنین ویژگی برخوردار باشند. می دانیم که هرگاه افراد برای رفتار خود معنای ذهنی خاصی قائل شوند کنش پدید می آید (ریتر، ۱۳۷۳: ۱۰۵).

شارل فوریه با طرح نظریه کار دل انگیز به همکاری و مشارکت نگریسته است. وی مشارکت را در بطن انسان می داند که تجلی آن نیازمند همگرایی افراد جامعه است. وی در قالب رفتار گرایی رفتار و کردار را عامل بروز تمایل به مشارکت در انسان می داند.

همچنین بروگر طی مقاله ای به نام " شرایط ضروری توسعه از پایین در ساختارهای منطقه ای و سیاسی" به اهمیت مشارکت مردمی در تصمیم گیری و اجرای طرحها اشاره کرده و اهمیت تعاونیها و گروههای کشاورزی و گروههای خودیار در تحقق هدفهای توسعه درون زا را مورد تاکید قرار می دهد. (خاتون آبادی، ۱۳۸۴: ۱۱۳)

(جمعه پور، ۱۳۷۳: ۱۰۸) همچنین، مشارکت در مفهوم دقیق توزیع مجدد قدرت اقتصادی و سیاسی به نفع تهیدستان روستایی، که کنار گذاشته شده اند، می باشد. (الغنی، ۱۳۷۳: ۶۴)

مبانی نظری

توسعه برای تحول انسان است و خود هدف نیست، بلکه ابزاری است تا انسان را متناسب با مکانی که در آن زیست می کند به جایگاه و موقعیت شایسته اش برساند. (افتخاری، ۱۳۸۲: ۱۴۱) توسعه روستایی بهبود شرایط زندگی توده های کم درآمد ساکن روستا و خودکفا ساختن آنها می باشد. (از کیا، ۱۳۷۷: ۲۰۳)

مشارکت حاکی از این نکته می باشد که رکن و هسته اصلی در توسعه درون زا، مشارکت می باشد. نظریه پردازانی همچون، درام گای، گاندی، ژولیوس نیرره، عییدالله خان، ویترو، شارل فوریه، رایزمن، فریدمن، و ویوور، هر یک با تمرکز روی بُعدی از مشارکت، اهمیت مشارکت در توسعه روستایی را تحلیل و تبیین نموده اند که به اختصار چند مورد از نظریه ها آورده می شود. "درام گای" سه عنصر اصلی مشارکت را بدین شرح تعریف می کند: "تقسیم قدرت و منابع کمیاب، کوشش آگاهانه و عمومی گروههای اجتماعی برای کنترل سرنوشت و بهبود شرایط خویش و ایجاد فرصتها از سطوح پایین" او در مفهوم اخیر مشارکت را مستلزم ایجاد سازمانهای دموکراتیک، مستقل و خود اتکایی گروههای پایین دست روستایی می داند" (خاتون آبادی، ۱۳۸۴: ۱۰۹). گاندی در نظریه مشارکتی خود که بر پایه اصول و تعلیمات اخلاقی استوار بود بر این اساس نظریه خود را ارائه می دهد ۱- خود اتکایی روستا ۲- مشارکت و خودیاری روستایی. گاندی خواهان تحول روستاها از طریق توسعه درونی آنها

مشارکت سنتی

تعریفی که از مشارکت سنتی از کاظم ودیعی ارائه شده است؛ عبارتست از: «مجموعه همیارهای و معاضدت ها و اشتراک مساعی گروهی از مردم و یا یک جامعه به منظور آسان داشتن معضلات به تبع عرف و رسم جاری بدون هیچگونه انعقاد قانون و مقررات و آیین نامه مکتوب و مصوب.» (ودیعی، ۱۳۵۳: ۱۹)

این نوع مشارکت از این نظر اهمیت یافته است که سالهای متعددی است که جوامع روستایی پراکنده در مناطق مختلف سرزمین پهناور ایران در قالب تشکلهای بومی و به اصطلاح امروزی آن سازمانهای غیر دولتی امور زندگی و اشتغال تولیدی و خدماتی خود را تنظیم و اداره می کنند. این تشکلهای بر اساس معیارهای فرهنگی و متناسب با شرایط اقتصادی و اجتماعی حاکم در جوامع مربوطه، بدون راهنمایی روشنفکران شهری و مداخله های عناصر دولتی و زمینه های مشترک و مورد نیاز جمعی مردم در هر روستا و حتی در هر مرحله از یک روستا، نضج گرفته اند و در طول زمان تحول و تکامل یافته و خود را به امروز رسانده اند. (شهبازی، ۱۳۸۱، ۱۴)

در میان سخنگویان امر توسعه عده ای نیز بر غیر مشارکتی بودن جوامع بومی و سنتی تاکید می کنند، که از این زمره دانیل لرنر را می توان نام برد که بیان می کند «جامعه سنتی، غیر مشارکتی و جامعه نوین مشارکتی است» (Lerner, 1985, p.50). ولی چنین گفته ای را نمی توان مصداقی برای همه مناطق و بویژه در مناطق روستایی ایران دانست و برای همه صاحب نظران عرصه توسعه روستایی در ایران مشارکت پذیری جوامع بومی و سنتی اثبات شده است و «رفتارهای مشارکتی متعددی در قالب خود یاری و دیگر یاری و همیاری داشته اند که هنوز پاره ای از آنها به حیات خود ادامه می دهند و حتی در مواردی تحت تاثیر

باید روند مشارکت انسانها را با توجه به مجموعه هویت های فردی آنان ساماندهی کرد. هر انسانی بر مبنای ارزشها و محیطی که در آن تجربه آموخته است دارای دیدگاهی منحصر به فرد می شود و تصمیم های او از دل این دیدگاه در واقعیت بیرونی متجلی می گردد. تا هنگامی که به منظر و افق نگاه انسان پنجره ای بگشاییم نمی توانیم از تصمیم های او پیرامون مسائل گوناگون آشنا شویم و در نتیجه نمی توانیم از او انتظار مشارکتی فعال داشته باشیم. (خاتون آبادی، ۱۳۸۴: ۱۲۹)

مشارکت در برنامه های توسعه روستایی

با وجود قدمت مشارکت در میان جوامع انسانی و عمل به آن، واژه های مشارکت و مشارکتی برای اولین بار در اواخر دهه ۱۹۵۰ مطرح گردیده است؛ ولی با تاخیر در عرصه توسعه روستایی مورد استفاده قرار گرفته است. کاربرد واژه مشارکت در برنامه توسعه روستایی موضوعی است که آغاز آن به دهه های ۱۹۷۰ و شاید ۱۹۸۰ بر می گردد. رشد و گسترش راهبردهای توسعه مبتنی بر رشد اقتصادی و صنعتی شدن کشورهای مغرب زمین و اتخاذ چنین راهبردی در بسیار از کشورهای جهان سوم موجب شد تا پیامدهای منفی مانند مهاجرت و جابجایی شدید جمعیتی، افزایش شدید شکاف بین مناطق شهری و روستایی و غیره حادث شود. در نتیجه بسیاری از کشورها و تنورسین های توسعه، درصد بر آمدند تا نسبت به رهیافتهای اتخاذ شده، تجدید نظر نمایند. از این رو مشارکت روستاییان و مکانیزم های جلب و بکارگیری آنها در برنامه های توسعه روستایی مورد توجه واقع گردید و مفهوم جدیدی از توسعه با عنوان توسعه مشارکتی وارد ادبیات توسعه گردید. (عفتی، ۱۳۷۲: ۶۲)

خود باقی هستند. اینگونه نهادها در واقع به صورت فرعی سازمان محلی اداره امور درآمدی بودند و حاکی از خوداتکایی روستائیان ایران در گذشته بودند. نهادها و سنتهای مشارکتی در دنیا به صورت جزئی از زندگی روستایی درآمدی اند، ولی این واحدها در هر جامعه بر اساس یک محور خاص شکل گرفته و دوام یافته اند. (حامد مقدم، ۱۳۷۳: ۳۰۲، ۳۰۵).

مشارکت جدید

منظور از مشارکت جدید شکل رسمی و قانونی بخشیدن به مشارکت در میان روستائیان است که در دوره مشروطیت برای نخستین بار زمینه تغییراتی به وجود آمده است و برخی از تغییرات از جمله انتخاب کدخدا و در سالهای بعد اصلاح امور اجتماعی روستاها، انجمن ده و غیره به صورت تدوین شده ای درآمدی است. این قوانین و مقررات مکتوب شده در ارتباط با فعال کردن مردم و عرصه های روستایی به صورت تنها قوانین مصوب و اجرایی از مشروطیت تا پیروزی انقلاب اسلامی در ایران ادامه داشت و در این راه شیوه های جدیدی از مشارکت هویدا گردید که بیش از همه نمایانگر حضور دولت در این عرصه بوده و مردم هیچگاه به طور واقعی و به جدیت زمینه حضور نداشتند چرا که ارکان و عناصر و معجزان دولتی اجازه چنین حضوری را به روستائیان نمی دادند.

نمود اساسی مشارکت جدید در روستاها را می توان با گسترش و نفوذ ادارات و سازمانهای دولتی و در مجموع ارکان دولتی در روستاها دانست که این مورد خواسته و یا ناخواسته منجر به حذف قدرت خوانین و مالکان بزرگ در روستاها گردید و حذف این ارکان در روستاها هر چند در بسیاری از موارد به سود روستائیان و یا دولت بوده است، ولی به تبع آن شاهد فروپاشی نظام مشارکت سنتی در میان

تغییرات اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیک به شکل دیگری درآمدی اند. به طور مثال مشارکت روستائیان در جشنها، عزاداریها، ساخت، تعمیر و نگاهداری مساجد، حسینیه ها، حمام ها و غیره هنوز کم و بیش پا برجاست که این نوع مشارکت ها ارادی، دواطلبانه و بدون دخالت عامل بیرونی (خود انگیخته) است. و هر یک برای خود سازمان، تشکیلات، قواعد و مقررات نانوشته دارند. « (طالب، ۱۳۷۶: ۹۶)

در واقع « ساخت جغرافیای اقتصادی و فرهنگی جامعه ایران در طول قرنها منجر به پیدایش نهادهای مشارکتی شده که بر پایه همکاری و یادگیری شکل گرفته است. (ابراهیم زاده، ۱۳۷۷: ۵) و با اعتقاد به مشارکتهای سنتی در میان جوامع روستایی و پی بردن به نقاط قوت این موضوع است که امروزه بهرگیری از دانش بومی در توسعه مناطق در اولویت قرار گرفته و صاحب نظران عرصه توسعه روستایی استفاده از این دانش را که در واقع « شناخت دانسته ها، تجارب و روشهای اجرایی و ابزاری است که طی قرنها و نسل ها در بین جوامع ساکن هر منطقه جغرافیای با توجه به نیازها و امکانات محلی و ترکیباتی از منابع طبیعی و شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی آن منطقه شکل گرفته است» (قنبری، ۱۳۸۱: ۸۲)

با این وجود بیشترین تغییر در شیوه مشارکت سنتی روستائیان را باید ناشی از اجرای اصلاحات ارضی در ایران به شمار آورد. وضعیت جغرافیائی، ساختار اجتماعی و اقتصادی جامعه ایران در طول تاریخ باعث پیدایش نهادها و سنت هایی شده است که بر محور همکاری و همیاری شکل گرفته است. تغییرات سه مرحله اخیر در ساخت اجتماعی روستاهای ایران بسیاری از نهادهای مشارکتی را نابود کرده و یا تغییر شکل داده است. اما سنتهای مشارکتی حداقل در زمینه های اقتصادی و فرهنگی همچنان به قوت

روستائیان هستیم. نظامی که با حذف ریش سفیدان، کدخداها و سایر نخبگان محلی همراه بوده است. حذف کسانیکه در دلگرم کردن مردم به مشارکت فعال در امور تولیدی، خدماتی، فرهنگی، و مذهبی در روستاها موثر بوده اند، به مرور به کم رنگ شدن مشارکت در میان روستائیان انجامیده است و جای خالی چنین نخبگان محلی بویژه بعد از نفوذ عناصر دولتی در روستاها، دست اندرکاران و مسائل توسعه روستایی به خوبی نمایان شده است. از این رو شاهد تغییری اساسی در نظام مدیریتی روستاها هستیم. هر چند از عهد مشروطیت در ایران قانونی برای توجه به مردم و با هدف عدم تمرکز به تصویب رسیده بود و سپس در برنامه های عمرانی ایران که از سال ۱۳۲۷ آغاز شده است نیز برنامه هایی برای حضور بیشتر دولت در روستاها و از طرفی ورود روستائیان به عرصه فعالیت های روستایی به اجرا درآمده است، اما به مرور تغییراتی در پایه های اساسی مشارکت یعنی عرف و سنت به وجود آمده است.

شهرستان ممسنی از جمله شهرستانهای استان فارس است که در شمال غربی استان فارس واقع شده است و از شمال و شمال غرب به استان کهگیلویه و بویراحمد و از شمال شرقی به شهرستان سپیدان و از طرف شرق به شهرستان شیراز و از طرف جنوب به شهرستان کازرون و از طرف جنوب غربی به استان بوشهر محدود می شود. شهرستان ممسنی از ۴ بخش تشکیل شده است که بخش مرکزی آن شامل ۵ دهستان است. نقشه شماره (۱) موقعیت شهرستان ممسنی و بخش مرکزی را در استان و کشور نشان می دهد. جمعیت شهرستان ممسنی طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ برابر با ۱۶۶،۳۰۸ نفر بوده است که ۵۷،۹۷۰ نفر ساکن در نقاط شهری (۳۴/۸ درصد) و ۱۰۷،۰۲۷ نفر برابر با (۶۴/۵ درصد) در نقاط روستایی سکونت دارند. از میزان جمعیت سال ۱۳۸۵، ۴۵۸۲۰ نفر در بخش مرکزی در قالب ۵ دهستان بکش ۲ (۱۲)، بکش ۱ (۳۷/۹)، جاوید ماهوری (۱۹/۹)، جوزار (۱۶/۴)، فهلیان (۱۱/۲) درصد زندگی می کنند. (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، شهرستان ممسنی، ۱۳۸۵)

معرفی منطقه مورد مطالعه

جدول (۱) وضعیت جمعیت شهری و روستایی شهرستان ممسنی (۱۳۶۵-۱۳۸۵)

سال	جمعیت شهرستان	ساکن در نقاط شهری		ساکن در نقاط روستایی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۶۵	۱۷۲۱۲۹	۲۵۳۳۳	۱۴/۷	۱۳۳۲۱۶	۷۷/۴
۱۳۷۵	۱۷۵۳۱۵	۵۱۷۴۳	۲۹/۵	۱۱۶۵۴۰	۶۶/۴
۱۳۸۵	۱۶۶۳۰۸	۵۷۹۷۰	۳۴/۸	۱۰۷۰۲۷	۶۴/۵

مآخذ: سرشماری عمومی نفوس مسکن شهرستان ممسنی (۱۳۶۵-۱۳۸۵)

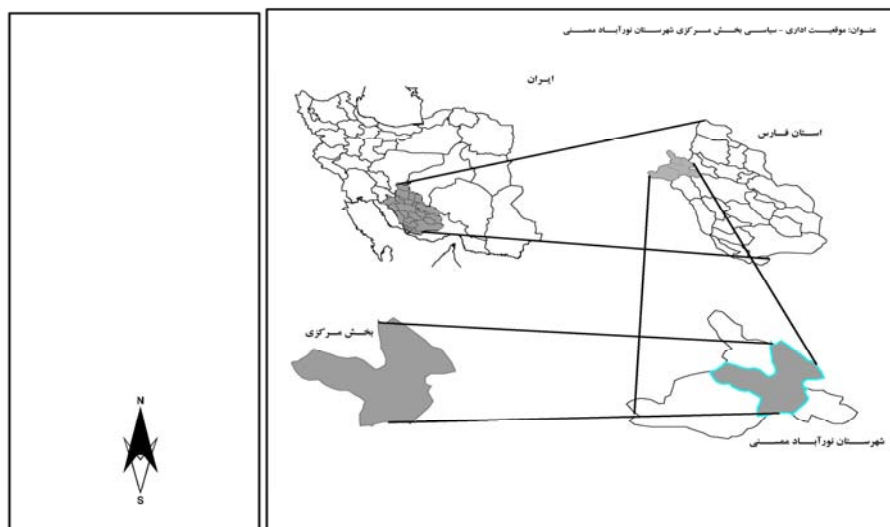
اطلاعات موجود از منابع دسته اولی چون پرسشنامه استفاده شده است. در روش تحلیلی با توجه به فرضیه های ارائه شده به معرفی هر یک از مؤلفه های مورد نظر اقدام نموده

روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها

نوع تحقیق به صورت کاربردی- توسعه ای است و روش مطالعه اسنادی، تحلیلی و پیمایشی است. جهت تکمیل

ایم. بر این اساس هر مؤلفه با چند معرف به شناسایی میزان و تفاوت مشارکتها در قبل و بعد از تشکیل شورهای اسلامی پرداخته است.

نقشه شماره ۱: موقعیت شهرستان ممسنی و بخش مرکزی در استان و کشور

های مورد نظر در واقع منطبق بر سه دسته اقتصادی، خدماتی و اجتماعی - فرهنگی هستند. جدول شماره (۱)

جدول ۲: معرف های هر یک از مؤلفه ها

اقتصادی	خدماتی	اجتماعی - فرهنگی
لایروبی جویها و کانالها	ساخت بناهای عمومی (شامل مدرسه، حمام، مسجد، ...)	شرکت در مراسم جشن و یا عزای افراد روستا
کاشت، داشت، و برداشت محصول	ایجاد خدمات زیر بنایی (شامل برق آب ...)	برگزاری سوگواری ائمه اطهار و مراسم ویژه مذهبی
تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی	حل مشکلات بهداشتی و درمانی	مساعدت به نیازمندان روستایی
تعیین و رعایت حق آبه افراد (تعیین سهم آب)		حل اختلاف بین روستائیان
بهربرداری از مراتع		بسج نمودن مردم برای حل مشکلات روستا

جامعه آماری: شامل سرپرستان خانوارهای ساکن در نقاط روستایی بخش مرکزی شهرستان است. بر اساس نتایج سر شماری سال ۱۳۸۵ تعداد روستاهای این بخش ۱۲۰ روستا و تعداد خانوار، ۱۰۲۱۲ خانوار می باشد.

واحد و سطح تحلیل: واحد تحلیل این تحقیق سرپرستان خانوار ساکن در نقاط روستایی بخش مرکزی شهرستان ممسنی است.

از طریق نمونه گیری احتمالی طبقه بندی شده سهم هر کدام از طبقات روستا از مجموع ۳۰ روستا نمونه مشخص گردید. بر اساس برآورد به عمل آمده سهم هر کدام از طبقات فوق از ۳۰ روستای نمونه عبارت بود از: طبقات ۰- ۳۰ خانوار، ۱۵ روستا (۰/۳۷)، ۳۰- ۶۰ خانوار، ۱۰ روستا (۰/۲۸)، ۶۰- ۱۰۰ خانوار، ۳ روستا (۰/۱۳)، ۱۰۰- ۲۰۰ خانوار، ۱ روستا (۰/۱۱)، ۲۰۰+ خانوار، ۱ روستا (۰/۱۱). پس از تعیین سهم هر یک از طبقات از تعداد ۳۰ روستای نمونه روستاها را از طریق نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب کردیم. (حافظ نیا، ۱۳۸۰: ۱۱۷) بدین ترتیب با مراجعه به هر کدام از روستاها و با توجه به خانوارهای هر روستا اقدام به پر کردن پرسشنامه گردید.

روش نمونه گیری، تعیین حجم نمونه و گردآوری

داده ها: برای تعیین حجم نمونه سرپرستان خانوار ساکن در نقاط روستایی بخش مرکزی شهرستان ممسنی از فرمول کوکران استفاده شد و در نهایت تعداد حجم نمونه سرپرستان، ۳۶۷ پرسشنامه تعیین گردید که جهت نتیجه گیری بهتر پرسشنامه ها به ۳۸۰ عدد افزایش پیدا کرد.

برای تعیین حجم روستاهای نمونه با توجه به پراکندگی و گستردگی سطح مطالعه بنا شد از بین ۱۲۰ روستا تعداد ۳۰ روستا انتخاب شوند. برای انتخاب روستاهای نمونه ابتدا کل روستاهای بخش مرکزی را به ۵ طبقه (۰-۳۰، ۳۰-۶۰، ۶۰-۱۰۰، ۱۰۰-۲۰۰، ۲۰۰+ خانوار) تقسیم کردیم، سپس

فرمول شماره (۱): فرمول کوکران

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{(1.96)^2 (.16)(.14)}{(.15)^2}}{1 + \frac{1}{45820} \left(\frac{(1.96)^2 (.16)(.14)}{(.15)^2} - 1 \right)} = 367$$

فرضیات نیز در سطح معناداری آلفا ۰/۰۵ صورت گرفته است.

آزمون فرضیه اول

فرضیه اول: بین میزان مشارکت مردمی در اداره امور روستایی (توسعه روستایی) بخش مرکزی شهرستان ممسنی، در حالت سنتی و جدید تفاوت وجود دارد. برای پی بردن به این موضوع همه شاخص ها مورد نظر بوده است. بر این اساس مجموع پاسخهای داده شده به هریک از شاخصها - که در مولفه های اقتصادی، خدماتی، و اجتماعی- فرهنگی قرار گرفته اند تنها در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی با هم مقایسه شده اند که میانگین

آزمون فرضیات

داده های جمع آوری شده از سطح روستاهای نمونه بخش مرکزی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای اثبات یا رد فرض های ارائه شده سوالات در دو مفهوم اساسی مورد ارزیابی قرار گرفت. در ابتدا برای رد یا اثبات فرض اول تمامی مولفه ها در دو سطح قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی مورد آزمون واقع شده اند و سپس برای آزمون فرض دوم، شاخص های به کار گرفته شده در مولفه های اقتصادی، خدماتی، اجتماعی و فرهنگی به طور جداگانه مورد بررسی واقع شده است.

میانگین میزان مشارکت در تمامی مولفه ها بر اساس آزمون رتبه ای ویلکاکسون مورد تحلیل واقع شده است. آزمون

توان H_0 را به نفع H_1 رد نمود به همین دلیل معناداری فرض اول رد می شود و باید بپذیریم که تفاوت معناداری بین میزان مشارکت مردمی بخش مرکزی در حالت سنتی (قبل از تشکیل شوراهای اسلامی) و جدید (بعد از تشکیل شوراهای اسلامی) وجود ندارد

متوسط مشارکتهای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی برابر با ۲/۳۴ و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی برابر با ۲/۱۵ بوده است. جدول شماره (۳) گویای این مطلب است. بر اساس این آزمون P محاسبه شده در سطح آلفا ۰/۰۵ با ۹۵ درصد اطمینان بزرگتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است و نمی

جدول ۳: آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی

مؤلفه ها	ارقام محاسبه شده
میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۳۴
میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۱۵
Z محاسبه شده	-۱/۱۵۳
سطح معناداری	۰/۲۴۹

آزمون فرضیه دوم

فرضیه دوم: بین مصادیق مشارکت سنتی و جدید در منطقه مورد مطالعه تفاوت وجود دارد. برای بررسی تفاوت در میزان مشارکت در مولفه های ارائه شده برای مشارکت سنتی و جدید هر یک از مولفه های اقتصادی، خدماتی و اجتماعی - فرهنگی به صورت جداگانه در دو دوره قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی مورد آزمون قرار می گیرند.

میزان مشارکت در امور اقتصادی

الف- مشارکت در لایروبی جوی ها و کانالها

بر اساس این آزمون P محاسبه شده کوچکتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است و بدین دلیل نیز می توان فرض H_0 را به نفع H_1 رد نماییم و بپذیریم که میزان مشارکت مردم در بخش مرکزی در لایروبی جویها و کانالها در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی دارای تفاوت معناداری است.

جدول ۴: آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در لایروبی جویها و کانالها

مؤلفه ها	ارقام محاسبه شده
میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۶
میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی	۱/۷
تعداد رتبه های منفی	۲۹۴
تعداد رتبه های مثبت	۰
تعداد رتبه های خنثی	۸۶
Z محاسبه شده	-۸/۶۲۹
سطح معناداری	۰/۰۰۰

ب - مشارکت در کاشت، داشت و برداشت**محصول**

بپذیریم که بین مشارکت مردم در کاشت، داشت و برداشت محصول در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی در بخش مرکزی تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج بدست آمده در جدول شماره (۵) نشان داده شده است

میزان مشارکت روستائیان بخش مرکزی در کاشت، داشت و برداشت محصول در سطح آلفا ۰/۰۵ مورد تایید واقع شده است. میزان P محاسبه شده کمتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است. بنابراین H_0 به نفع H_1 رد می شود و می توانیم

جدول ۵: آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در کاشت، داشت و برداشت محصول

ارقام محاسبه شده	مؤلفه ها
۲/۶	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۱/۶	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۲۷۷	تعداد رتبه های منفی
۰	تعداد رتبه های مثبت
۱۰۳	تعداد رتبه های خنثی
-۸/۲۸۲	Z محاسبه شده
۰/۰۰۰	سطح معناداری

ج - مشارکت در تعیین نوع کشت زمین های**کشاورزی (تعیین کشمون)**

نماییم و بپذیریم که بین مشارکت مردم روستاهای بخش مرکزی در تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوت وجود دارد.

بر اساس جدول شماره (۶) میزان P محاسبه شده در سطح آلفا ۰/۰۵ با ۹۵ درصد اطمینان کوچکتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است، بر این اساس می توانیم فرض H_0 را به نفع H_1 رد

جدول (۶) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی

ارقام محاسبه شده	مؤلفه ها
۲/۵	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۱/۹	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۲۵۰	تعداد رتبه های منفی
۰	تعداد رتبه های مثبت
۱۳۰	تعداد رتبه های خنثی
-۸/۶۶۰	Z محاسبه شده
۰/۰۰۰	سطح معناداری

د- مشارکت در رعایت و تعیین حق آبه (سهم (آب

روستائیان در تعیین و رعایت حق آبه در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوت معناداری وجود ندارد. میانگین رتبه ای در بین این دو دوره زمانی نیز موید رد فرض ما می باشد. از طرفی تعداد رتبه های خنثی نیز حاکی از عدم تفاوت در میزان این نوع مشارکت در دو دوره زمانی دارد.

میزان P محاسبه شده بر اساس جدول شماره (۷) در سطح آلفا ۰/۰۵ مؤید رد فرض ما می باشد. بر این اساس فرض H_0 به نفع H_1 رد نمی شود و باید بپذیریم که بین مشارکت

جدول (۷) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی

مؤلفه ها	ارقام محاسبه شده
میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۵۶
میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۵۴
تعداد رتبه های منفی	۱۰
تعداد رتبه های مثبت	۰
تعداد رتبه های خنثی	۳۷۰
Z محاسبه شده	-۱/۷۳۲
سطح معناداری	۰/۰۸۳

H_0 را به نفع H_1 رد نمایم و بپذیریم که بین میزان مشارکت روستائیان در استفاده از مراتع در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوت معناداری وجود دارد..

و- مشارکت در بهره برداری از مراتع

میزان P محاسبه شده در سطح آلفا ۰/۰۵ - همانگونه که از جدول پیداست - بیانگر تایید این فرض می باشد و بر اساس کوچکتر بودن P بدست آمده از سطح آلفا ۰/۰۵ ،

جدول (۸) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی

مؤلفه ها	ارقام محاسبه شده
میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی	۲/۷
میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی	۱/۷
تعداد رتبه های منفی	۹۶
تعداد رتبه های مثبت	۰
تعداد رتبه های خنثی	۱۸
Z محاسبه شده	-۸/۹۶۹
سطح معناداری	۰/۰۰۰

در ساخت بناهای عمومی مورد تایید قرار می گیرد به همین دلیل می توان فرض H_0 را به نفع H_1 رد نماییم و بین میزان مشارکت روستائیان در ساخت بناهای عمومی در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوت وجود دارد..

میزان مشارکت در امور خدماتی
الف - مشارکت در ساخت بناهای عمومی (شامل مدرسه، حمام، مسجد و غیره)
بر اساس جدول شماره (۹) معناداری تفاوت بین میزان مشارکت روستائیان قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی

جدول (۹) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در ساخت بناهای عمومی

ارقام محاسبه شده	مؤلفه ها
۲/۶	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۴۷	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۱۷۳	تعداد رتبه های منفی
۱۲۶	تعداد رتبه های مثبت
۸۱	تعداد رتبه های خنثی
-۷/۷۶۹	Z محاسبه شده
۰/۰۰۷	سطح معناداری

مشارکت روستائیان در ایجاد خدمات زیر بنایی در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوت معناداری وجود دارد.

ب - مشارکت مردم در ایجاد خدمات زیربنایی (شامل: برق، تلفن، راه و غیره)
بر اساس جدول شماره (۱۰) P محاسبه شده در سطح آلفا ۰/۰۵ با ۹۵ درصد اطمینان کوچکتر از آلفا ۰/۰۵ است. بر این اساس می توان فرض H_0 را به نفع H_1 رد نمود و پذیرفت که بین میزان

جدول (۱۰) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در ایجاد خدمات زیر بنایی

ارقام محاسبه شده	مؤلفه ها
۲/۶	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۴۶	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۲۹۳	تعداد رتبه های منفی
۰	تعداد رتبه های مثبت
۸۷	تعداد رتبه های خنثی
-۸/۶۸۹	Z محاسبه شده
۰/۰۰۰	سطح معناداری

مشارکت روستائیان در حل مشکلات بهداشتی و درمانی در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی وجود دارد..

ج- مشارکت در حل مشکلات بهداشتی و درمانی
میزان P محاسبه شده در سطح آلفا ۰/۰۵ با ۹۵ درصد اطمینان کوچکتر از سطح آلفا ۰/۰۵ است، بر این اساس فرض H_0 به نفع H_1 رد می شود و تفاوت معناداری بین

جدول (۱۱) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در حل مشکلات بهداشتی و درمانی

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۱/۸۵	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۴۶	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۰	تعداد رتبه های منفی
۲۳۰	تعداد رتبه های مثبت
۱۵۰	تعداد رتبه های خنثی
-۸/۳۰۷	Z محاسبه شده
۰/۰۰۰	سطح معناداری

تفاوت معناداری بین میزان مشارکت روستائیان در مراسم جشن و عزای افراد روستا، قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی وجود ندارد و فرض H_0 به نفع H_1 رد نمی شود.

میزان مشارکت در امور اجتماعی - فرهنگی
الف - مشارکت در مراسم جشن و عزای افراد در روستا

جدول (۱۲) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت در مراسم جشن و عزای افراد در روستا

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۲/۲۹	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۳۲	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۱۳	تعداد رتبه های منفی
۲۳	تعداد رتبه های مثبت
۳۴۴	تعداد رتبه های خنثی
-۰/۹۰۵	Z محاسبه شده
۰/۳۶۶	سطح معناداری

را به نفع H_1 رد نماییم و تفاوت نسبتاً معناداری بین میزان مشارکت روستائیان در برگزاری سوگواری ائمه اطهار و مراسم ویژه مذهبی وجود دارد.

ب - مشارکت در برگزاری سوگواری ائمه اطهار و مراسم ویژه مذهبی
چون میزان P محاسبه شده در سطح آلفا $0/05$ با 95 درصد اطمینان کوچکتر از مقدار آلفاست پس می توان فرض H_0

جدول (۱۳) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت روستائیان در برگزاری سوگواری ائمه اطهار و مراسم ویژه مذهبی

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۲/۳۰	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۵۶	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۰	تعداد رتبه های منفی
۴۳	تعداد رتبه های مثبت
۳۳۷	تعداد رتبه های خنثی
-۲/۵۶۵	Z محاسبه شده
۰/۰۰۸	سطح معناداری

از تشکیل شوراهای اسلامی مورد پذیرش است. بدین دلیل فرض H_0 به نفع فرض H_1 رد می نمایم.

ج- مشارکت در مساعدت به نیازمندان
بر اساس جدول شماره (۱۴) معنی دار بودن تفاوت میزان مشارکت روستائیان در مساعدت به نیازمندان در قبل و بعد

جدول (۱۴) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت روستائیان در مساعدت به نیازمندان

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۲/۵۰	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۳۶	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۰	تعداد رتبه های منفی
۲۳	تعداد رتبه های مثبت
۳۵۷	تعداد رتبه های خنثی
-۲/۳۴۶	Z محاسبه شده
۰/۰۰۶	سطح معناداری

د- مشارکت در حل اختلافات روستائیان

معناداری بین میزان مشارکت روستائیان در حل اختلافات مردم روستا وجود دارد.

بر اساس جدول شماره (۱۵) میزان P محاسبه شده در سطح آلفا $0/05$ با ضریب اطمینان 95 درصد موید فرض ما می باشد. فرض H_0 را به نفع H_1 رد می نمایم و تفاوت

( )

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۲/۵۳	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۲/۶۸	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۰	تعداد رتبه های منفی
۳۱	تعداد رتبه های مثبت
۳۴۹	تعداد رتبه های خنثی
-۲/۵۴۶	Z محاسبه شده
۰/۰۱۱	سطح معناداری

می نمایم و بین میزان مشارکت روستائیان در بسیج شدن برای حل مشکلات روستا تفاوت معناداری وجود دارد.

و- بسیج نمودن مردم برای حل مشکلات روستا

P محاسبه شده با سطح اطمینان 95 درصد کوچکتر از سطح آلفا $0/05$ است بر این اساس H_0 را به نفع H_1 رد

جدول (۱۶) آزمون ویلکاکسون جهت معناداری تفاوت میزان مشارکت روستائیان در حل اختلافات روستائیان

ارقام محاسبه شده	مولفه ها
۲/۴	میانگین رتبه ای در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی
۱/۸	میانگین رتبه ای در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی
۲۲۷	تعداد رتبه های منفی
۰	تعداد رتبه های مثبت
۱۵۳	تعداد رتبه های خنثی
-۸/۲۴۶	Z محاسبه شده
۰۰۰۰	سطح معناداری

نتیجه گیری و پیشنهادها

عوامل مشارکت روستائیان در امور روستایی از گذشته تا کنون بر اساس فاکتورهای مختلف بنا نهاده شده است. بر این اساس می توان به جرأت عنوان نمود که انگیزه انسانها، فاکتور اصلی و همیشگی در تعیین میزان و نوع مشارکتها در مناطق مختلف و به خصوص در نواحی روستایی بوده که در این زمینه این انگیزه ها آروزهای اقتصادی و یا اجتماعی نهفته بوده است، لذا تلاش جهت شناسایی رفتارهای مختلف در مواجهه با مشارکت، از ارکان اساسی موفقیت و شناخت این مفهوم به شمار می رود.

برای بررسی میزان مشارکت روستائیان در دو حالت سنتی (قبل از تشکیل شوراهای اسلامی) و جدید (بعد از تشکیل شوراهای اسلامی) فعالیت های روستائیان در امور اقتصادی، خدماتی، و اجتماعی- فرهنگی مورد ارزیابی واقع شده است. بر این اساس مشخص شده است که در مجموع میزان مشارکت در امور ذکر شده با سطح اطمینان ۰/۰۵ در دو حالت سنتی و جدید در بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی اختلافی دیده نمی شود. نتایج به دست آمده در ادامه نشان داده است که هر چند در مجموع مولفه های اقتصادی، خدماتی، و اجتماعی- فرهنگی در دو حالت تفاوت معناداری وجود ندارد، ولی با میانگین به دست آمده و P محاسبه شده باید پذیرفت که در بین هر یک از شاخص ها به طور مجزا تفاوتی وجود دارد.

در میان مولفه های اقتصادی، میزان مشارکت روستائیان در قبل از تشکیل شوراهای اسلامی در لایروبی جویها و کانالها، کاشت، داشت و برداشت محصول، تعیین نوع کشت زمین های کشاورزی و بهره برداری از مراتع بیشتر از، بعد از تشکیل شوراهای اسلامی بوده است. در تعیین و

رعایت حق آبه در حالت سنتی و جدید نیز تفاوتی مشاهده نشده است.

در مولفه های خدماتی، نتایج به دست آمده از تمامی معرفها (ساخت بناهای عمومی، ایجاد خدمات زیر بنایی و حل مشکلات بهداشتی و درمانی) از افزایش میزان مشارکت روستائیان در امور ذکر شده در بعد از تشکیل شوراهای اسلامی حکایت دارد. در میان مولفه های اجتماعی- فرهنگی، میزان مشارکت در برگزاری مراسم جشن و یا عزای افراد در قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی تفاوتی را نشان نمی دهد. در سوگواری ائمه اطهار(ع) و مراسم ویژه مذهبی و همین طور مساعدت به نیازمندان روستائیان تفاوت نسبتاً معنادار است، چرا که به سمت بیشتر شدن گرایش دارد. بالاخره میزان مشارکت مردم در حل اختلافات روستائیان و بسیج نمودن مردم برای حل مشکلات روستا در دو حالت سنتی و جدید دارای تفاوت است که افزایش میزان این نوع مشارکتها در گذشته حکایت می کند.

پیشنهادها

- ایجاد تشکیلات محلی برای مشارکت روستائیان اولین اصل در توسعه قبل از برنامه ریزی، سازماندهی افراد جامعه روستایی است. این مطلب به این معنی است که انگیزه و تمایل تشکیل یک سازمان یا تشکیلات را در روستائیان ایجاد کنیم. تا بتوان از مشارکتشان در طرحهای توسعه روستایی استفاده کرد.

- پذیرش سیستمهای نظارتی از طرف مردم روستایی یکی دیگر از عوامل زمینه ساز مشارکت موثر مردمی در طرحهای توسعه روستایی وجود سازکار نظارتی مناسب مردمی است. به دلیل اینکه مردم روستا از محیط و امکانات

- پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر (۱۳۸۱) نظریه های توسعه روستایی انتشارات سمت، تهران.
- جمعه پور، محمود، (۱۳۷۳)، تحلیل رهیافت مشارکت سازمانهای سنتی تولید گروهی در بهره برداری بهینه از منابع آب، خاک توسعه روستایی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۳۵

- حافظ نیا، محمد رضا، (۱۳۸۴)، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران.
- حامد مقدم، احمد، (۱۳۷۳)، مشارکت و توسعه مشارکت روستایی، مجموعه مقاله های سمینار جامعه شناسی و توسعه، (جلد دوم).

- خاتون آبادی، سید احمد، (۱۳۸۴) جنبه های از توسعه پایدار، اصفهان، جهاد دانشگاهی دانشگاه صنعتی اصفهان.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، فیروزنیا، قدیر، (۱۳۸۲)، جایگاه روستا در فرایند توسعه ملی از دیدگاه صاحب نظران، انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران، تهران
- ریترز، جورج، (۱۳۷۳) نظریه های جامعه شناسی، ترجمه احمد رضا غروی زاده ماجد.

- شهبازی، اسماعیل، (۱۳۸۱)، شکل های بومی روستایی، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم، شماره ۲۵۱-۲۵۰
- صیدائی، سید اسکندر، (۱۳۸۷)، برنامه ریزی روستایی در ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان، دانشگاه اصفهان

- طالب، مهدی، (۱۳۸۷)، ماهیت مشارکت و مشارکت در منابع طبیعی، مجموعه مقالات اولین همایش منابع طبیعی و مشارکت و توسعه.

- عفتی، محمد، (۱۳۷۲)، نگرشی بر الگوها و روش های مشارکت روستاییان در برنامه های توسعه روستایی ایران، ماهنامه جهاد، شماره ۱۶۷.

روستای خود آگاهتر هستند این فرایند نظارت و ارزشیابی می تواند موثر واقع گردد. علاوه بر این باعث تقویت انگیزه مردم روستا در همکاری و مشارکت در طرحها می شود.
- تغییر دید دولت و نمایندگان مردم در مرجع تصمیم گیری نسبت به امر مشارکت، مشارکت کنندگان در طرحها و برنامه های توسعه روستایی.

- استفاده از کارشناسان مجرب و مطمئن برای راهنمایی روستاییان در اجرای طرحها.
- توجه به سنتهای فرهنگی و اجتماعی روستاییان برای جلب مشارکت روستاییان در طرحها.

- زمینه های مشارکت سنتی در همه نواحی روستایی ایران به اشکال مختلفی دیده می شود. ریشه یابی این شیوه های مشارکتی نشان می دهد که این شیوه ها برگرفته از نیاز روستاییان و متناسب با امکانات و محدودیت های محلی بوده است. براین اساس به جای القای طرحها از بالا، پیشنهاد می شود که اولویت کاری مجریان در سطح روستاها به اموری داده شود که با نیاز روستاییان و امکانات محلی همخوانی داشته باشد.

منابع

- آسایش، حسین، (۱۳۷۵)، برنامه ریزی روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ازکیا، مصطفی، (۱۳۷۷)، مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی، نشر اطلاعات، تهران.
- الغنمی، ام، آر، (۱۳۷۳)، بحران فقر روستایی، آیا مشارکت می تواند آن را از میان بردارد؟ ترجمه ناصر اوکتایی، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۵
- ابراهیم زاده، عیسی، (۱۳۷۷)، مدیریت مشارکتی شوراهای اسلامی و نظام مدیریت روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش، شماره دوم.

- غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۰)، دولت و مشارکتهای اجتماعی روستائیان در کشورهای در حال توسعه با تاکید بر ایران، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نهم، شماره ۳۵
 - قنبری، یوسف، (۱۳۸۱)، فناوری بومی و توسعه پایدار روستایی، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم، شماره ۲۴۹-۲۴۸

- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۵)، نتایج تفصیلی بر سر شماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان نورآباد ممسنی
 - یاور بیژن، (۱۳۸۰)، شهرسازی مشارکتی و جایگاه مشارکت مردم در شهر ایرانی واقعیات، اهداف، استراتژیها، پایان نامه کارشناسی ارشد گروه شهرسازی دانشکده هنر و شهرسازی دانشگاه علم صنعت ایران.
 - ودیعی، کاظم، (۱۳۵۵)، روستانشینی در ایران، چاپخانه سپهر، تهران

- Lerner, Daniel, (1985), "The passing of tradition society", Glencoe, Illinois.
 - Lowe. et.al.(1999), "Participation in rural development". Center for rural economy.

Archive of SID